

Kalkmålningar

av Albertus Pictor

Täby kyrka

Christina Sandquist Öberg

Kalkmålningar av Albertus Pictor i Täby kyrka

Motiv och språkband i Täby kyrka
på originalspråket latin med svensk översättning

Text: Christina Sandquist Öberg

Foto och formgivning: Christina Dagberger

Innehåll

Inledning	9
Schematisk översiktsbild Täby kyrka	12
Travé 1	13
Travé 2	25
Travé 3	37
Travé 4	53
Ordförklaringar	65
Kort om Albertus Pictor	67
Förklaringar till texten	68
Referenser	69

Inledning

Genom hela historien har människan velat ordna sin värld. För oss i det tjugoförsta seklet gäller det globala strukturer. För medeltidsmänniskan gällde det att kunna konkretisera den värld som Bibeln utgjorde. Här fick hon hjälp av kyrkomålarna, som utnyttjade sitt medium, kyrkans valv och väggar, på ett föredömligt effektivt sätt. Här fångas Bibelns fjärran svårförståeliga värld i en för samtiden bekant, ofta profan gestalt. Likaså förmedlas det andliga och moraliska budskapet i ord och bild, som kunde upplevas sinnligt i ljusets skiftningar under årets växlingar och intellektuellt och religiöst genom liturgins inverkan och prästens utläggningar.

Det i norra Europa oöverträffade exemplet på detta är Albertus Pictor och hans konst. Färgprakten hos motiven är fortfarande överväldigande men det är en prakt som förändrats genom århundradena. Mest kanske det märks i människornas anleten där den ursprungliga friska ansiktsfärgen nu är blekgrå och kindernas hälsorosor nu består av svarta fläckar på grund av den kemiska förändringen hos blymönjan som de målats med.

Denna medeltidens mediavärld har bevarats åt oss genom seklerna, ljuset som träffar de bleknande målningarna är detsamma, men länkarna till upplevelsen, den religiösa och intellektuella, är borta. Möjligheten att återuppväcka dessa bilder och få orden att tala finns dock fortfarande och ligger nu hos vetenskapen.

När vi nutida människor kommer in i någon av de ca 30 kyrkor i Mälarregionen målade av Albertus Pictor och hans verkstad mellan ca 1465 och ca 1500, överväldigas vi först av målningarna som täcker valven och ibland fortfarande väggarna. Det är inte en biotop vi beträder, men väl en, vad jag skulle vilja kalla, theotop, en plats för Gud, där böljande rankor frodas i valven, där stiliserade blommor bildar bakgrund till de livfullt återgivna scenerna ur Gamla och Nya testamentet och där lekfulla eller hotfulla fabelgestalter fångar blicken och tanken. Tiden har stannat upp, Eva och Adam, Salomo och Batseba, likaväl som Maria och apostlarna tillsammans med menigheten i kyrkan, alla väntar de på den Yttersta domen. Vi ser andaktsbilder såsom Nådastolen, där Gud Fader håller den korsfäste sonen i sina armar, eller olika helgonframställningar. Där möter oss compassio-motiv som hela passionsdramat, där man kan återuppleva och lida med den utsatte Frälsaren. Där återfinns även motiv hämtade

både ur Bibeln och från litteraturen, den skrivna och muntligen traderade, som behandlar livet här på jorden och hur vi syndiga människor genom ett gudfruktigt liv i denna världen ska nå evig frälsning.

Till sin hjälp att utforma scenerna hade Albertus Pictor framför allt ett blocktryck av **Biblia pauperum (De fattigas bibel; i fortsättningen BP)** från mitten av 1400-talet, ett verk som börjat sammanställas som handskrift i slutet av 1200-talet. I någon mån kom också **Speculum humanae salvationis (Den mänskliga frälsningens spegel; i fortsättningen SHS)** till användning. Den kompilerades i början av 1300-talet och gavs, även den, senare ut som blocktryck. Båda verken bygger på den typologiska bibeltolkning som hävdar att allt som förutspåddes i Gamla testamentet också skulle inträffa i Nya testamentet och att allt som skedde i Nya testamentet också hade förutsagts i Gamla testamentet. Både BP och SHS utgörs av illustrationer av denna tolkning med åtföljande kortare texter, men deras utförande skiljer sig något. BP presenterar ett nytestamentligt motiv med åtföljande två gammaltestamentliga prototyper och fyra profeter per blad, medan SHS ägnar ett bokuppslag åt varje nytestamentlig scen med åtföljande tre gammaltestamentliga förebud. Tidigare forskning har tolkat syftet med målningarna allt från att se dem som rena dekorationer till att tillmäta dem ett bestämt syfte och en speciell funktion.

Vad gäller syftet ansluter jag mig till tidigare forskare, som framför den trovärdiga åsikten att man kan finna detta hos stiftaren. Denne kan ha haft en önskan att för all framtid få ge uttryck åt sin tacksamhet mot Gud eller med Bibelns egna kraftfulla ord på latin förvissa sig om en plats på Guds högra sida. Man kan jämföra med de många gåvobrev och testamenten som finns i Svenskt Diplomatarium och som visar att gåvor till kyrkan i form av jord eller andra tillgångar ofta gavs just med den formuleringen att de var till Guds ära och givarens själägagn. Ett sådant syfte utesluter, enligt min mening, på intet sätt, att språkbanden och därmed också målningarna även kan ha kommit till konkret användning både i liturgiskt hänseende och pedagogiskt. Syfte och funktion behöver inte stå i strid med varandra. Målningar, som framställts som gåva av en from stiftare, kan ju ändå ha fungerat som en liturgisk komponent och ett pedagogiskt hjälpmedel på flera olika plan.

Denna skrift bygger på tidigare vetenskaplig litteratur men framför allt på de senaste rönen inom forskningen om Albertus Pictors verk samlade i publikationer inom projektet ”Albertus Pictor – målare av sin tid”: P. Melin, Fåfångans förgänglighet, 2006; Den mångsidige målaren, red. J. Öberg et alii, 2007; Albertus Pictor – målare av sin tid I (red. P. Melin) och II (av C. Sandquist Öberg), båda 2009. Forskningen syftar till att så långt det är möjligt med nu till buds stående tekniska medel komplettera den bild av målarens produktion som bevarats till våra dagar, dels att dokumentera och ur olika aspekter behandla den textskatt, oftast avfattad på latin, som också ryms inom Albertus Pictors verk och som hittills endast delvis uppmärksammas. (Det bör kanske påpekas, att motiv och språkband från andra perioder i Täby kyrka ej behandlas här.)

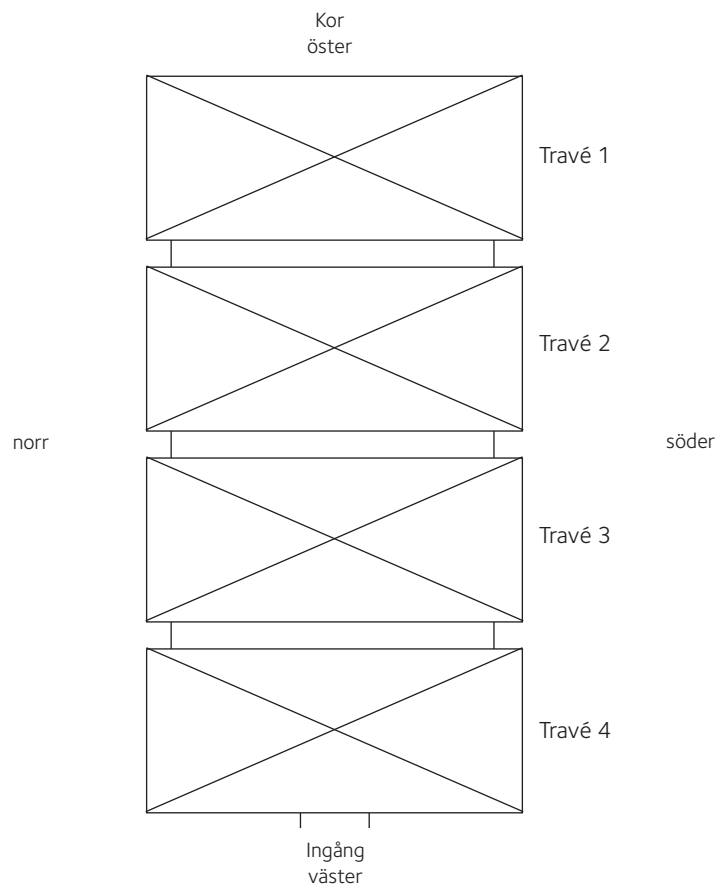
Det finns även anledning att redan här lyfta fram några specifika rön som gjorts under projektets gång. Här i Täby har Pia Melin kunnat identifiera motivet Markolf ovanför den nuvarande predikstolen, och på norra väggen i travé III kunde jag, tack vare namnet Caifas (d.v.s Caifas) i språkbandet, precisera ytterligare en scen såsom varande Jesus inför översteprästen Kajafas och, tack vare ett fragmentariskt språkband, motivet Petri förnekelse. På södra väggen i samma travé kunde jag, även i detta fall med hjälp av ett fragmentariskt språkband, identifiera motivet Lasaros’ uppväckande.

Den här skriften avser att ge en inblick i den medeltida kristna bild- och textvärlden såsom den visas här i Täby kyrka.

*Christina Sandquist Öberg
fil. dr., forskare i latin*

Fil. dr Christina Sandquist Öberg, latin, deltog under åren 2003–2006 i det av Riksbankens Jubileumsfond finansierade tvärvetenskapliga forskningsprojektet ”Albertus Pictor – målare av sin tid” vid Stockholms universitet. Sedan 2007 förbereder hon, tillsammans med fil. dr Pia Melin, konstvetenskap, som samordnare, Albertus Pictor-jubileet som firas under året 2009.

Schematisk översiktsbild Täby kyrka

I:1 Nådafadern

Travé I

Ovanför altaret i valvets östra fält

1. Nådafadern, det vill säga Gud Fader som håller Kristus i sina armar. De båda flankeras av sex änglar. I språkbandet kan man läsa:

T v a) *Benedicta sit sancta trinitas*

T h b) (a)tque (indivisa) unitas: con(f)itemur ei. Välsignad vare den heliga treenigheten och den odelade enigheten: Vi bekänner oss till den.

Scenen är en variant av motivet Nådstolen som framställer Gud Fader hållande i korset med den döde Sonen. Här i Täby finns inget kors, endast den sörjande fadern och sonen, en bild som osökt för tankarna till ett annat motiv med den döde Kristus, nämligen Pietà, dvs Maria med den döde Kristus i famnen. På så sätt finns en association mellan den Heliga Trefaldigheten och framställningen av Marias död och begravning och även hennes upptagande till himlen, motiv som finns avbildade i nära anslutning i den norra valvkappan i koret. I språkbandet omnämns Treenigheten, men den Helige Andes duva finns, som annars är brukligt, ej med i denna framställning, något

I:2 Påven Gregorius

som än starkare låter oss associera till pendangen Pietà. Texten, som användes i liturgin på Helga Trefaldighets dag, är skadad och här kompletterad med motsvarande text från Missale Upsalense från år 1483 (1484).

Nedanför i det triangelformade fältet (svickeln) till vänster

2. Påven Gregorius den store, en av de fyra latinska kyrkofäderna (Pegelow 2006 s. 104; Legenda Aurea s. 177–190). På hans språkband står:

Gregorius: (*Passio Christi ad memoriam revertetur.*)

Gregorius: *Kristi lidande skall ständigt återkomma i vårt minne.*

Av språkbandets text återstår endast kyrkofaderns namn, något som ändå möjliggör supplerandet av det vid denne sedvanliga citatet. Detta går sannolikt närmast tillbaka på följande text, som traderats utan närmare källhänvisning: *Gregorius in quadam epistola: Si Christi passio ad memoriam reducatur* (Gregorius säger i ett brev: O att vi må bli påmind om Kristi lidande).

I:3 Hieronymus

I motsvarande svickel till höger

3. Hieronymus, kardinal, en av de fyra latinska kyrkofäderna (Pegelow 2006 s. 120; Legenda Aurea s. 587–592) med devisen:

Heronimus: Passio tua, Domine, singulare est rem(edium).

Hieronymus: Ditt lidande, Herre, är vårt enda botemedel. Texten är skadad och här kompletterad med det vid denne kyrkofader brukliga citatet. Det har sannolikt sitt ursprung i följande text av Bernhard de Clairvaux, vilken kan ha övertagits från Hieronymus eller senare tillskrivits denne: *Passio tua ultimum est refugium, singulare remedium ... Bernardus super Cantica sermone 22* (Ditt lidande är vår yttersta tillflykt, vår enda frälsning ...).

Högst upp i korvalvets södra kapp

4a. Profeten Henok som upptages till himlen. "Henok levde i gemenskap med Gud. Sedan fanns han inte mer, ty Gud tog honom härifrån (1 Mos. 5,24; jfr BP 34/o.). Detta är

I:4 a Henok och 1:4b Elias himmelsfärd

en typologisk förebild för Kristi himmelsfärd (Luk. 24,50–53 och Apg. 1,9–11; jfr SHS Cap. XXXIII och BP 34/o.). Vid denna scen står att läsa:

Henoch translatus celestibus est sociatus. Henok fördes hän och förenades med de himmelska.

Leoninsk hexameter hämtad från BP 34/o.

I samma valvkappa

4b. Elias himmelsfärd "Medan de/Elia och hans lärjunge Elisha/ gick där och talade med varandra kom plötsligt en vagn av eld med hästar av eld och skilde dem åt. Och i en stormvind for Elia upp i himlen" (2 Kon. 2,11; jfr BP

I:5 Kristi himmelsfärd

34/.o.), typologisk förebild för Kristi himmelsfärd (Luk. 24,50–53 och Apg. 1,9–11; jfr SHS Cap. XXXIII och BP 34/.o.). Denna scen åtföljs av ett språkband på vilket det sannolikt ursprungligen stått:

(*Celitus effectus, Helia*), per *area ve(ctus)*.

Du, Elia, blev en av de himmelska sedan du förts genom luften.

Texten (leoninsk hexameter) är svårt skadad och kompletterad efter BP 34/.o.

Under de två gammaltestamentliga motiven ses

5. Kristi himmelsfärd (Luk. 24,50–53 och Apg. 1,9–11; jfr SHS Cap. XXXIII och BP 34/.o.). Av Kristus syns endast nedre delen av klädnaden samt fötterna. Maria och apostlarna är församlade. Där ovan syns två änglar som håller var sitt språkband:

T v a) ***Viri Gallilei, quit aspicitis in celum?***

T h b) ***Hic Ihesus, qui assumptus est a vobis.***

a) ***Galileer, varför ser ni upp mot himlen?***

b) ***Detta är Jesus, som blivit upptagen från er (till himlen).***

Texten har sitt ursprung i Vulg. Act. 1,11, som i sin helhet lyder: *Viri Galilaei, quid statis aspicientes in caelum? Hic Iesus, qui assumptus est a vobis in caelum, sic veniet quemadmodum vidistis eum euntem in caelum* (Bibel 2000: ”Galileer”, sade de, ”varför står ni och ser mot himlen? Denne Jesus som har blivit upptagen från er till himlen skall komma tillbaka just så som ni har sett honom fara upp till himlen”).

Denna text återfinns i SHS och liturgiska handböcker för denna dag i något olika utformning.

I:6 Profetbrösbild

I svicklarna därunder återfinns två profeter hämtade från BP, till vänster

6. Profetbrösbild.

Davit: A(scendit D)e(us in) iubilatione et Dominus in voce tube.

David: Gud har stigit upp under jubelrop och Herren vid basunens klang.

Texten är skadad och här kompletterad efter förlagan BP 34/.o., där den tjänar som profetisk utsaga för Kristi himmelsfärd och uppvisar en ändring gentemot Vulg. Ps. 46,6: *Ascendit Deus in iubilo, et Dominus in voce tube. I BP 34/.o.* Texten utgör en profetutsaga för Kristi himmelsfärd och användes i mässan på Kristi himmelsfärds dag.

I:7 Profetbrösbild

och till höger

7. Profetbrösbild.

Isaie LXIII: Quis (est iste, qui venit de Edom) tinctis vestibus?

Jesaja kap. 63: Vem är denne, som kommer från Edom i färgade kläder?

Texten är svårt skadad och här kompletterad efter BP 34/.o. Liksom ovanstående utgör denna text i BP en profetutsaga för Kristi himmelsfärd.

I:8a Simson bär Gazas portar och 8b Simson bänder isär lejonets käftar

I:9 Ambrosius

I korvalvets västra kapp finns två motiv med den gammaltestamentlige hjälten Simson.

8a. Simson bär Gazas portar (Dom. 16,1–3, jfr BP 29/.i.), typologisk förebild för Kristi uppståndelse (Luk. 24; jfr BP 29/.i.). "Simson låg kvar till midnatt. Då steg han upp, grep tag i stadsportens dörrar och dörrposter och slet loss både dem och bommen. Alltihop tog han på ryggen och bar det upp till toppen av berget Hebron." (Dom. 16,3)

Obsessus torb(is) Sampson waluas tu(lit urbis). Belägrad av skarorna bar Simson bort stadsportarna.

Texten (leoninsk hexameter) är skadad och här kompletterad efter BP 29/.i., där den utgör en profetutsaga för Kristi uppståndelse.

8b. Simson bänder isär lejonets käftar (Dom. 14,5–6; jfr BP 28/.h.), typologisk förebild för Kristi nedstigande i dödsriket (Petri första brev 3,19; 4,6; jfr BP 28/.h.). "Då föll Herrens ande över honom, och han slet lejonet i stycken med blotta händerna, som om det varit en killing." (Dom. 14,6)

Ut vis Sampsonis destruxit ora leonis!

Se, hur Simsons kraft slet sönder lejonets käftar!

Texten (leoninsk hexameter) är hämtad från förlagan BP 28/.h.

I svickeln till vänster därunder

9. Ambrosius, biskop, en av de fyra latinska kyrkofäderna (Pegelow 2006 s. 18; Legenda Aurea s. 24–30). T v om kyrkofadern finns två bokstäver n e (kanske initialerna för en medarbetare i verkstaden).

Noli tantum amittere beneficium. Ambrosius.

Låt inte en så stor nåd gå dig ur händerna. Ambrosius. Den vid denne kyrkofader brukliga texten är ett något förkortat citat ur S. Ambrosii Opera Omnia: Expositio in Psalmum CXVIII: Noli tantum amittere beneficium, o homo.

I:10 Augustinus

och till höger

10. Augustinus, biskop, en av de fyra latinska kyrkofäderna (Pegelow 2006 s. 30; Legenda Aurea s. 485–501).

Inspice vulnera ~ redemptoris. Augustinus.
Betrakta frälsarens sår. Augustinus.

Det vid denne kyrkofader brukliga citatet bygger sannolikt närmast på följande text, som återges med vag källhänvisning: *Augustinus in libro de virginitate: Inspice vulnera pendentis, sanguinem morientis, precium redimentis* (Augustinus säger i boken om jungfruligheten: Betrakta den korsfästes sår, den döendes blod, Frälsarens pris). Ursprunget är sannolikt följande text: *S. Aurelii Augustini Hipponensis Episcopi De sancta virginitate liber unus, cap. LIV: Inspicite vulnera pendentis, cicatrices resurgentis, sanguinem morientis, pretium credentis, commercium redimentis* (S. Aurelius Augustinus, biskop av Hippo, säger i kap. 54 i boken om den heliga jungfruligheten: Betrakta den korsfästes sår, den återuppståndnes ärr, den döendes blod, den troendes pris, Frälsarens friköp).

I:11 Kristus som upptager Maria i himlen

Överst i korvalvets norra kapp

11. Kristus som upptager Maria i himlen. De omges av en strålkran och flankeras av fyra änglar (Legenda Aurea s. 449–465).

T v a) **Que est ista que ascendit per desertum sicut virgula?**

T h b) **Que est ista que ascendit per desertum pulcra ut luna, electa ut sol?**

a) **Vem är hon som kommer genom öknen som en rökpelare?**

b) Vem är hon som kommer genom öknen skön som månen, fullkomlig som solen?

Ordet *sol* har hamnat utanför språkbandet. Texten går ytterst tillbaka på tre ställen i Versio Vulgata, Canticum Canticorum (Höga visan):

a) *Quae est ista quae ascendit per desertum sicut virgula fumi ex aromatibus myrrhae, et thuris et universi pulveris pigmentarii?* (3,6). (Bibel 2000: Vem är hon som kommer ur öknen i en pelare av rök, omvärd av myrra och rökelse och kryddhandlarens alla dofter?)

b) *Quae est ista quae progreditur quasi aurora consurgens, pulchra ut luna, electa ut sol, terribilis ut castrorum acies ordinata?* (6,9). (Jfr Bibel 2000: Vem är hon som strålar som morgonrodnaden, skön som den vita månen, fullkomlig som den heta solen, skrämmande som stjärnornas här?) En mer ordagrann översättning efter Vulgata vore: Vem är hon som träder fram lik morgonrodnaden, skön såsom månen, strålände såsom solen, överväldigande såsom en härskara i stridsordning?

c) *Quae est ista quae ascendit de deserto, deliciis affluens, innixa super dilectum suum?* (8,5). (Bibel 2000: Vem är hon som kommer ur öknen, – här tillägger Vulgata: *deliciis affluens* = flödande av ljuvligheter – lutad mot sin vän?) Den sammanställning och parafraisering av stroforna som skett i Albertus Pictors verk återfinns inte i de förmodade förlagorna, men förekommer dock i Albertus Pictor-kyrkorna Floda, Torshälla och Vänge, och det måste alltså röra sig om en medveten sammanfogning av textpartier, där man dels utelämnat *aurora* som inte har någon anknytning till jungfru Maria, dels genom den retoriska upprepningen har betonat *ascendit* som ger associationer både till *Ascensio*, dvs. Kristi himmelsfärd, och till *Assumptio*, Marias upptagande till himlen. Inledningen *Quae est ista quae ascendit* förekommer även på flera ställen i Maria-diktningen.

I:12 Marias död

Därunder i samma valvkappa återges

12. Marias död (Pegelow 2006 s. 173 ff; Legenda Aurea s. 449–465).

I:13 Marias begravning

och vidare

13. Marias begravning (Pegelow 2006 s. 173 ff; *Legenda Aurea* s. 449–465).

I:14 Profetbröstitbild

I svicklarna därunder återfinns två profeter hämtade från BP. Till vänster

14. Profetbröstitbild.

Davit: Desc(endet Dominus sicut) pluuiam in vellus.

David: Herren skall stiga ned såsom regn på en fäll.

Texten skadad och här kompletterad efter BP 1/a, där den utgör en profetutsaga för Marie bebådelse. Den ursprungliga texten i Vulg. Ps. 71,6 lyder: *Descendet sicut pluvia in vellus.* (Jfr Bibel 2000, Ps. 72,6: Han skall komma som regn över grödan.)

I:15 Profetbrösbild

och till höger

15. Profetbrösbild

Isaie VII: Ecce virgo concipiet et pariet filium.
Jesajas kap. 7: Se, en jungfru skall bli havande och föda en son.

Texten (CAO 2557; AMS 5b), som är en förkortad version av Vulg. Isa 7,14, är närmast hämtad ur BP 1/a, där den utgör en profetisk utsaga för Bebådelsen.

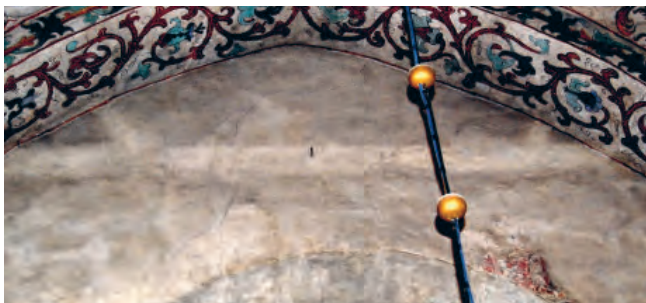
I:Gertrud

På östra väggen i koret

Ytterst små fragment återstår av målningen.

På pilastern mot nordost

S. Gertrud med sitt attribut, en modell av en kyrka (Pegelow 2006 s. 102).

I:Östra väggen i koret

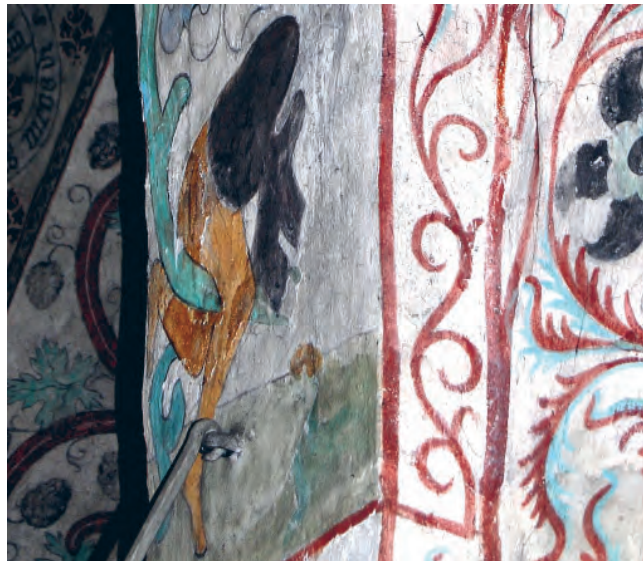
I:Norra väggen

I:Södra väggen

På norra och södra väggen

Ytterst obetydliga fragment återstår av målningarna.

I:Norra valvbågen 1. Man som blåser ut ranka

I:Norra valvbågen 2. Markolf

I valvbågen mellan Travé I och II mot norr

1. Man som blåser ut ranka.
2. Markolf, enligt en senjudisk legend en demonfurste som brukade förvränga kung Salomos ordspråk (ovanför predikstolen).

I:Södra valvbågen 1. Man som blåser ut ranka

I valvbågen mellan Travé I och II mot söder

1. Man som blåser ut ranka.
2. Eftermedeltida epitafium. Kanske finns därunder en framställning av Markolfs hustru Pulitana. Jfr Husby-Sjutolft. (ej i bild, dold av epitafium)

II:1 Maria och Kristus

II:2 Evangelisten Matteus

Travé II

I valvets östra kapp

1. Maria och Kristus sittande på en bänkliknande tron, flankerade av två änglar (jfr Legenda Aurea s. 449–465).

lesus ...a...ni...

Kanske har här stått *Iesus Mariam magnificat* (Jesus upphöjer Maria).

Därunder i svickeln till vänster

2. Evangelisten Matteus symbol, en bevingad människa (Pegelow 2006 s. 192; Legenda Aurea s. 561–566).

Sanctus Mateus, apostolus et ewangelista

Sankt Matteus apostel och evangelist

Stavelsen *-ta* står skriven utanför språkbandet.

Il:3 Evangelisten Johannes

och till höger

3. Evangelisten Johannes (Pegelow 2006 s. 132; Legenda Aurea s. 58–64).

Sanctus Jhohanes, apostolus et ewangelista
Sankt Johannes apostel och ewangelist

S. Johannes symboliseras här av en ängel och inte som brukligt är av en örn. Kanske har en sammanblandning av motiven Matteus och Johannes skett.

Överst i södra valvkappan

4. Profeten Jona som utspys av valfiskens (Jona 2,11; jfr BP 29/.i.), typologisk förebild för Kristi uppståndelse (Luk. 24,1–49; jfr BP 29/.i.). "På Herrens befallning spydde fisken upp Jona på land." (Jona 2,11). En narrator (berättare) befinner sig under det övre språkbandet och pekar på Jona.¹

a) **Jonas glutitur, tamen illesus reperitur.**

b) **De tumulo Christe surgens, te notat iste.**

1 För begreppet narrator se Melin 2006, s. 61.

Il:4 Profeten Jona som utspys av fisken

a) **Jona uppslukas, men återfinns likväl oskadd.**

b) **Denne betecknar dig, Kristus, du som uppstiger ur graven.**

Texten i båda språkbanden är leoninska (rimmade) hexametrar närmast hämtade från BP, den övre från BP 27/.g. och den undre från BP 29/.i. Den övre texten hör, enligt det typologiska bruket, egentligen till nästa motiv. I text b) är *te notat* fel för *te denotat*.

Därunder till vänster återges inledningen av samma gammaltestamentliga berättelse

5. Jona kastas i havet för att uppslukas av valfiskens (Jona 1,5–2,1), typologisk förebild för Kristi gravläggning (Matt. 27,59–61; jfr BP 27/.g.). "De tog Jona och kastade honom överbord, och havet upphörde att rasa. Då greps männen av stark fruktan för Herren, de offrade åt honom och gav löften. Herren lät en stor fisk sluka Jona. I tre dagar och tre nätter var Jona inne i fiskens buk." (Jona 1,15–2,1)

Jonas glutitur, tamen illesus reperitur.

Jona uppslukas, men återfinns likväl oskadd.

Ovanstående leoninska hexameter hör visserligen typologiskt till detta motiv, men är en upprepning av den

II:5 Jona kastas i havet och uppslukas av fisken

text som ackompanjerar föregående scen. Det förberedda språkbandet är också för långt för denna vers. Nämnas bör att Albertus Pictor i t.ex. Härkeberga har fört samman de båda motiven med Jona och därvid låtit dem åtföljas av just bägge tillhörande leoninska verser. Flera möjligheter till förklaringar kan tänkas. En är att förlagan innehållit ett sådant dubbelmotiv med båda verserna och att målaren/skrivaren sedan ändrat scenen, men glömt att ändra språkbanden.

Till höger därom

6. Josef kastas i brunnen av sina bröder (1 Mos. 37,24; jfr BP 27/.g.), typologisk förebild för Kristi gravläggning (Mark. 27,59–61; jfr BP 27/.g.). Inledningen till händelsen

II:6 Josef kastas i brunnen av sina bröder

beskrivs på följande sätt: "De sade till varandra: 'Titta, där har vi vår drömmare! Kom så dödar vi honom! Vi kastar honom i en brunn och säger att han har blivit uppäten av ett vilddjur. Då får vi se vad det blir av hans drömmar!' (1 Mos. 37,19–20)

Legitur quod fratres Ioseph miserunt eum in cisternam.

Det står att läsa att Josefs bröder kastade honom i en brunn.

Texten är en stark förkortning av den *lectio* i BP 27/.g. som förebådar Kristi gravläggning och har sitt ursprung i Vulg. Gen. 37,24.

Il:7 Profetbrösbild

Därunder i svicklarna möter oss två profeter hämtade från BP. Till vänster

7. Profetbrösbild.

(Hanc) in cisternam (detrudi)tur iste veternam. Han (dvs. Josef) kastas ned i denna gamla brunn.

Texten (leoninsk hexameter), som är hämtad från BP 27/.g. med ursprung i Vulg. Gen. 37,24, är en typologisk förebild för Kristi gravläggning (Mark. 27,59–61; jfr BP 27/.g.).

8. Profetbrösbild.

Texten helt utplånad sånär som på ett par utfyllnads-tecken.

I västra valvkappan till vänster

9. Salomo upphöjer sin mor Batseba (1 Kon. 2, 19; jfr BP 36/.q.), typologisk förebild för Marias kröning (Pegelow 2006 s. 172 ff; jfr BP 36/.q.). "När Batseba kom in till kung Salomo för att tala om Adonia reste sig kungen och

Il:8 Profetbrösbild

gick henne till mötes och hälsade henne vördnadsfullt. Sedan satte han sig och lät ställa fram en stol åt kungamodern på sin högra sida." (1 Kon. 2, 19)

(Legitur) Regum II:o quod cum Bersabee mat(er) Salomonis fuisset ingressa ad eum in palacium

...

Det står att läsa i andra Kungaboken att när Batseba, Salomos mor, hade trätt in till honom i hans palats ...

Det förväntade inledande ordet *Legitur* är tillagt, eftersom ett utrymme finns i språkbandet före Regum. – Texten är ett oavslutat avsnitt ur den första lectio till BP 36/.q., som förebådar Marias kröning och har sitt ursprung i Vulg. 3 Reg. 2,19 (1 Kon. 2,19). – En alltför hårt förkortad text här i Täby har gjort att bibelhänvisningen förvanskats. Jfr texten med korrekt källhänvisning till samma bildmotiv i Dingtuna: *Legitur in III:o regum II:o capitulo quod....* (Det står att läsa i andra kapitlet i tredje Kungaboken att...).

Il:9 Salomo upphöjer sin mor Batseba och 10 Ester inför Ahasveros

och till höger

10. Ester inför Ahasveros/Xerxes (Ester 2,16–18; 5,2; jfr BP 36/.q.), typologisk förebild för Marias kröning (Pegelow 2006 s. 172 ff; jfr Legenda Aurea s. 449–465; jfr BP 36/.q.). T h finns en galge symboliserande motivet Ester och Haman (Ester 7,7 f; jfr BP 36/.q.). "Det var i årets tionde månad, månaden tevet, det sjunde året kung Xerxes regerade som Ester fördes till honom i hans kungapalats. Han kom att älska Ester högre än någon annan kvinna, ja, hon vann hans ynnest och kärlek framför alla de andra flickorna, och han satte den kungliga kronan på hennes huvud och gjorde henne till drottning i Vashtis ställe." (Ester 2,16–17)

a) **Hester ut ingreditur et Asuuerum vene(r)atur!**

b) **Rex Asuuerus**

a) **Se, hur Ester träder in och visar Ahasveros sin vördnad!**

b) **Kung Ahasveros**

Text a) (leoninsk hexameter) är hämtad från BP 36/.q., där den förebådar Marias kröning. Versen har sitt ursprung i Vulg. Esth. 2,16–18, där Ester tillsammans med andra unga flickor förs till Ahasveros (Xerxes) harem, för att en av dem sedan ska utses till drottning av honom. Ester är den som vinner hans ynnest och kröns av honom.

Il:11 Evangelisten Lukas symbol, en ox

Därunder i svicklarna till vänster

11. Evangelisten Lukas symbol, en ox (Pegelow 2006 s. 166; Legenda Aurea s. 623–627).

Sanctus Lucas, ewangelista

Sankt Lukas, ewangelisten

och till höger

12. Evangelisten Markus symbol, ett lejon (Pegelow 2006 s. 184; Legenda Aurea s. 238–244).

Sanctus Marcus, ewangelista

Sankt Markus, ewangelisten

Il:12 Evangelisten Markus symbol, ett lejon

Il:13 David ger Goljat dödsstöten med hans eget svärd

Överst i norra valvkappan

13. David som ger Goljat dödsstöten med hans eget svärd (1 Sam. 17,49–51; jfr BP 28/.h.; jfr SHS, red. James, Cap. XIII), typologisk förebild för Kristi nedstigande i dödsriket (Petri första brev 3,19; 4,6; jfr BP 28/.h.). "Han stack handen i väskan och tog upp en sten, sköt iväg den med slungan och träffade filistén så att stenen trängde in i pannan och han föll framstupa på marken. Så besegrade David filistén med slunga och sten. Han dräpte filistén utan svärd. Nu sprang David fram och ställde sig över filistén, grep hans svärd och drog det ur skidan. Han gav honom dödsstöten och högg av huvudet med svärdet." (1 Sam. 17,49–51)

a) ***Golliam qui strauit ladatur carmine Davit.***

b) ***Gollias magnus nequam.***

a) ***David, som slog Goljat, prisas med sång.***

b) ***Den store uslingen Goljat.***

Den övre texten är en parafraiserad leoninsk hexameter hämtad från BP 14/o, som behandlar Davids triumf

Il:14 Mose som visar på kopparormen

och förebedar Jesu intåg i Jerusalem. Den ursprungliga lydelsen i BP är emellertid: *Hostem qui stravit osv.* Motivet till vilket texten i detta fall hör, är dock hämtat från BP 28/.h., där Davids dödande av Goljat är ett förbud om nedfarten till dödsriket. Där finns som förklarande bildtext den leoninska hexametern: *Signans te, Christe, Golyam conterit iste* (Han som slår ner Goljat betecknar Dig Kristus). Konstnären har alltså valt att föra samman två olika aspekter av motivet David och Goljat, genom att välja text från ett typologiskt sammanhang och bild från ett annat. Jfr nedan T IV va 5 där den ursprungliga texten ur BP återkommer. Stavningen *ladatur* står för *laudatur*, jfr *Agusstinus* för *Augustinus* (Härkeberga). Bokstaven *-t* i *Davit* har hamnat utanför språkbandet.

Därunder till vänster

14. Mose som visar på kopparormen (4 Mos. 21,8–9;

Il:15 Abraham som offerar sonen Isak

jfr BP 25/.p.), typologisk förebild för Korsfästelsen (Matt. 27,35; jfr BP 25/.p.). "De bröt upp från berget Hor i riktning mot Sävhavet för att gå vägen runt Edom. Under vandringen blev folket otåligt och klandrade både Gud och Mose: 'Varför har ni fört oss ut ur Egypten för att dö i öknen? Här finns inget att äta och dricka. Vi är utleda på den usla maten.' Då skickade Herren ormar mot folket, giftormar som bet israeliterna så att många av dem dog. Folket kom till Mose och sade: 'Vi syndade när vi klandrade Herren och dig. Be till Herren att han tar bort ormarna från oss.' Mose bad för folket, och Herren sade till Mose: 'Gör en orm och sätt upp den som ett fälttecken. Var och en som blir biten skall se på den, så får han leva.' Och Mose gjorde en orm av koppar och satte upp den som ett fälttecken. Den som blev biten av en orm såg på kopparormen, och då fick han leva." (4 Mos. 21,4–9)

a) **Legitur Numeri quod Dominus precepit Moisi**

quod faceret serpentem eneum et eum in lingno suspendet.

b) **Moyses**

a) **Det står att läsa i 4 Mosebok, att Herren befalld Mose att göra en orm av koppar och hänga upp den i ett träd.**

b) **Mose**

Texten utgörs av ett förkortat och parafaserat avsnitt av den andra lectio i BP 25/.p., som förebådar Korsfästelsen och har sitt ursprung i Vulg. Num. 21,8–9.

och till höger

15. Abraham som offerar sonen Isak (1 Mos. 22; jfr BP 25/.p.), ytterligare en typologisk förebild för Korsfästelsen (Matt. 27,35; jfr BP 25/.p.). "När de kom fram till platsen som Gud hade talat om byggde Abraham ett altare. Han lade upp veden och band sedan sin son Isak och lade honom på altaret, ovanpå veden. Och Abraham sträckte ut handen och tog kniven för att slakta sin son. Då ropade Herrens ängel till honom från himlen: 'Abraham! Abraham!' - 'Ja', svarade Abraham, 'här är jag.' Ängeln sade: 'Lyft inte din hand mot pojken, och gör honom inget ont. Nu vet jag att du fruktar Gud, nu när du inte har vägrat mig din ende son.' När Abraham såg upp fick han se en bagge, som hade fastnat med hornen i ett snår. Då gick han bort och tog baggen och offrade den som brännoffer i stället för sin son." (1 Mos. 22,9–13)

a) **Singnantem Christum puerum pater ymolat istum.**

b) **Abraham.**

a) **Fadern offerar denne pojke, som betecknar Kristus.**

Den övre texten (leoninsk hexameter) är närmast hämtad från BP 25/.p. I ett kort språkband mellan Isak och Abraham står namnet Abraham starkt förkortat. T h om Abraham finns ett tomt, något längre språkband. Möjligen skulle det vänstra språkbandet ha innehållit namnet Isak och det högra Abraham, varvid något missförstånd uppstått och man avstått från att alls ange sonens namn, som då skulle ha blivit helt felplacerat.

Il:16 Profetbrösbild

Därunder i svicklarna möter oss två profeter hämtade från BP till vänster

16. Profetbrösbild.

D(avit): Foderunt manus meas et pedes meos.

Dinum(er)...

David: De genomborrade mina händer och mina fötter.

De räknade ...

Texten är hämtad från Vulg. Ps. 21,17, men citerar även hälften av det första ordet i vers 18, vars första rad i sin helhet lyder: *Dinumeraverunt omnia ossa mea* (De räknade alla ben i min kropp). I BP 25/.p. slutar texten med orden *pedes meos*, och det är det brukliga sättet att citera denna vers. I detta fall måste alltså Vulg. Ps., citerad ur minnet eller en liturgisk handbok, vara den direkta förlagan. Märkligt är att endast en del av det sista ordet kommit med. Kan det tyda på att man var så bekant med ordalydelsen att endast en antydan gav resten av texten? Eller skrev man av texten så långt språkbandet räckte, därför att redan orden själva, såsom varande ett uttryck för Gud, bar fram sin inneboende magi, även utan fulländad syntax.

Il:17 Profetbrösbild

och till höger

17. Profetbrösbild.

Isaias LIII: (Obla)tus est quia ipse voluit et peccata nostra portauit.

Jesajas kap. 53: Han offrades eftersom han själv ville det och han bar våra synder.

Det understrukna verbet har ej fått plats inom språkbandets ram utan är placerat ovanför. Texten är något skadad och här kompletterad från BP 25/.p., där den förebådar Korsfästelsen. Den första delen av texten: *Oblatus est quia ipse voluit* (Han offrades eftersom han själv ville det) är ett direkt citat från Vulg. Is. 53,7, medan de återstående orden troligen kan spåras i Vulg. Is. 53,12: *Et ipse peccata multorum tulit* (Och han bar själv mångas synder).

II Södra väggen Passionsscen

På södra väggen i travé II

finns en (nästan utplånad) passionsscen och ytterligare ett fåtal fragment.

II Norra väggen Jesu Kristi korsfästelse

På norra väggen återges

1. Jesu Kristi korsfästelse (Matt. 27,35 f; jfr BP 25/.e).
För övrigt förekommer ett fåtal fragment.

Vere filius Dei (erat i)ste.

Han var i sanning Guds son.

Texten, dvs. hövitsmannens ord under korset, är skadad och här kompletterad efter Vulg. Matt. 27,54. Detta citat förekommer även i Almunge och Helga Trefaldighets kyrkor vid motsvarande motiv.

II-III Valvbåge Apostel (norr)

II-III Valvbåge Man med fågel (norr)

II-III Valvbåge Drake som utspyr ranka (söder)

I valvbågen mellan Travé II och III ses

1. Apostel, sannolikt ur Credo-sviten.

Där ovanför man med fågel som håller ranka (norr).

2. Drake som utspyr ranka (söder).

Ill:1 Jesus på förklaringsberget

Travé III

I valvets östra kapp finns som huvudmotiv

1. Jesus på förklaringsberget tillsammans med Mose, Johannes, Jakob, som nämns i språkband, och ytterligare två personer av vilka den ene bör vara Petrus och den andre Elia (Matt. 17,1–9; jfr BP 12/m). "Sex dagar senare tog Jesus med sig Petrus, Jakob och Johannes och gick med dem upp på ett högt berg, där de var ensamma. Där förvandlades han inför dem: hans kläder blev skinande vita, så vita som ingen blekning i världen kan göra några kläder. Och de såg både Mose och Elia som stod och talade med Jesus. Då sade Petrus till Jesus: 'Rabbi, det är bra att vi är med. Låt oss göra tre hyddor, en för dig, en för Mose och en för Elia'. Han visste inte vad han skulle säga, de var alldeles skräckslagna. Då kom ett moln och sänkte sig ned över dem, och en röst hördes ur molnet: 'Detta är min älskade son. Lyssna till honom.' Och plötsligt, när de såg sig om, kunde de inte se någon annan där än Jesus." (Mark. 9,2–8)

aa) **Moises;** ab) **Ihohannes;** ac) **Jacopus.**

b) **Domine, faciamus hic tria tabernacula, tibi et michi unum.**

c) **Ecce Dei natum cernunt tres glorificatum.**

aa) **Mose;** ab) **Johannes;** ac) **Jakob.**

b) **Herre, låt oss här göra tre hyddor, en för dig och mig.**

c) **Se, de tre ser Guds son i hans härlighet.**

Text b) är en förkortad och lätt parafraiserad version av Petri svar till Jesus i Vulg. Math. 17,4:

Domine, bonum est hic esse: si vis, faciamus hic tria tabernacula, tibi unum, Moysi unum, et Eliae unum (jfr Bibel 2000, Matt. 17,4: "Herre, det är bra att vi är med. Om du vill skall jag göra tre hyddor här, en för dig, en för Mose och en för Elia") och Vulg. Marc. 9,5: "*Rabbi, bonum est nos hic esse: et faciamus tria tabernacula, tibi unum et Moysi unum, et Eliae unum*" (Bibel 2000, Mark. 9,5: "Rabbi, det är bra att vi är med. Låt oss göra tre hyddor, en för dig, en för Mose och en för Elia").

Text c) är en leoninsk hexameter hämtad från BP 12/m, som bygger på Vulg. Math. 17. För motiven Jakob d.y. och Johannes, se Pegelow 2006 s. 126 resp. 132.

III:2 Profetbrösbild

Därunder i svicklarna möter oss två profeter hämtade från BP till vänster

2. Profetbrösbild.

Speciosus forma pre filiis hominum. Davit.
Skön till sin gestalt framför alla andra människors söner. Davit.

Texten är hämtad från BP 12/m, där den utgör en profetutsaga för Kristi förklaring (Matt. 17,1–9) och är ett ordagrant citat från första raden av Vulg. Ps. 44,3 (jfr Bibel 2000 Ps. 45,3: Skönast är du bland människor).

III:3 Profetbrösbild

och till höger

3. Profetbrösbild.

Isaias LX: Iherusalem, uenit lumen tuum et gloria Domini super te orta est.

Jesajas kap. 60: Jerusalem, ditt ljus har kommit och Herrens härlighet har gått upp över dig.

Texten är hämtad från BP 12/m, där den utgör en profetutsaga för Kristi förklaring (Matt. 17,1–9), och är en lätt parafraiserad av Vulg. Jes. 60,1: *Surge, illuminare, Iherusalem, quia venit lumen tuum, et gloria Domini super te orta est* (Res dig, stråla, Jerusalem, eftersom ditt ljus har kommit, och Herrens härlighet har gått upp över dig).

Överst i södra valvkappan återfinns det gammaltestamentliga motivet

4. Spejarna med druvklasen (4 Mos. 13, 24–28; jfr BP 9/i), typologisk förebild för Jesu dop (Matt. 3,13–17; jfr BP 9/i). "Sedan kom de till Druvdalen. Där skar de av en vinranka med en enda druvklase, som två man fick bära mellan sig på en stång, och plockade också granatäpplen

Ill:4 Spejarna med druvklasen

och fikon.” (4 Mos. 13, 24–25)

Legitur Numeri XIII quod nuncii qui missi erant ad terram promissionis cum redirent portauerunt in testimonium.

Det står att läsa i 4 Mos. kap. 13, att när spejarna, som hade sänts till det utlovade landet, återvände, bar de (detta) som ett vittnesmål.

Texten är ett starkt förkortat sammandrag av den andra *lectio*, i BP 9/i, som har sitt ursprung i Vulg. Num. 13,18–24.

Därunder till vänster

5. Dansen kring den gyllene kalven (2 Mos. 32,1–6; jfr BP 6/f), typologisk förebild för störtandet av gudabilderna (jfr BP 6/f). ”När folket såg att det dröjde innan Mose kom ner från berget samlades de kring Aron och sade till honom: ”Gör oss en gud som kan gå framför oss! Vi vet inte vart den där Mose har tagit vägen, han som förde oss ut ur Egypten.” Aron svarade dem: ”Ta guldringarna ur öronen på era hustrur, era söner och era döttrar och

Ill:5 Dansen kring den gyllene kalven

kom hit med dem!” Då tog alla av sig guldringarna som de hade i öronen och lämnade dem till Aron. Han tog emot guldets av dem och knöt in det i en kappa. Sedan gjorde han en gjuten tjurkalv av guldets. Då ropade de: ”Detta, Israel, är din Gud, som har fört dig ut ur Egypten.” (2 Mos. 32,1–4)

Idolum pharaonis.

Faraos avgudabild.

Till vänster står ovanstående tvåradiga språkband med text åtföljd av utfyllnadstecken. Till höger finns ytterligare ett tvåradigt språkband med enbart utfyllnadstecken. I BP 6/f står bilderna om guldkalven som en typologisk förebild för Kristi störtande av avgudabilderna i Egypten. I de båda *lectiones* framgår det att detta skulle ha ägt rum under flykten till Egypten, något som inte omtalas i Matt. 2,13–15, det enda evangelium som behandlar denna händelse i Jesu liv.

Ill:6 Israeliternas vandring genom Röda havet

och till höger

6. Israeliternas vandring genom Röda havet. (2 Mos. 14,5 ff; jfr BP 9/i), typologisk förebild för Jesu dop (Matt. 3,13–17; jfr BP 9/i). "Herren sade till Mose: "Varför ropar du till mig? Säg åt israeliterna att dra vidare. Lyft din stav och sträck ut din hand över havet och klyv det, så att israeliterna kan gå torrskodda tvärs igenom havet." (2 Mos. 14,15–16)

Legitur, quod pharao intrauit mare rubrum post filios Israel, et Dominus reduxit aquas maris super eos.

Det står att läsa, att farao tågade ut i Röda havet efter Israels barn, och Herren förde tillbaka havets vatten över dem.

Texten är en förkortad version av den lectio som återfinns i BP 9/i och har sitt ursprung i Vulg. Ex. 14,5 ff. Jfr Härkeberga kyrka, där i stort sett samma förkortade text återfinns.

Ill:7 Profetbrösbild

Därunder i svicklarna finns två profeter hämtade från BP till vänster

7. Profetbrösbild.

(Ezeziel XVIII): Q(uacumque hora) homo ingemuerit omnem iniquitatem, eius non recordabor.

Hesekiel kap. 18: Vid vilken tidpunkt människan än har beklagat sig över all orättfärdighet, ska jag inte tänka tillbaka på den.

Texten är skadad och de skadade ställena kompletterade efter BP 13/n. Hesekiel 18 uppges i BP som förlaga. Den senare delen av språkbandet i Täby kyrka och texten i BP verkar båda vara på olika sätt parafraserade utdrag ur Vulg. Eze. 18,22: *omnium iniquitatum eius, quas operatus est, non recordabor* (Bibel 2000: Alla de brott han begått skall vara glömda). Varifrån början av texten är hämtad är oklart. Jfr Almunge vars text är identisk med Täbys, förutom att den har *omnium* liksom BP.

III:8 Profetbrösbild

och till höger

8. Profetbrösbild.

Davit: (Cor con)tri(tum et humiliatum Deus non) dispiciet.

David: Ett förkrossat och ödmjukat hjärta kommer Gud ej att försmå.

Texten är svårt skadad och här kompletterad efter BP 13/
n med ursprung i Vulg. Ps. 50,19.

III:9 a och 9b Daniel i lejongropen, 9c Profeten Habakkuk som kommer med mat

I valvets västra kappå återges det gammaltestamentliga motivet

9 a och b. Daniel i lejongropen (Dan. 6,16–24 och tillägg till Dan. C 28–42; jfr BP 31/.l.), där texterna utgör en typologisk förebild för Jesus inför Pilatus (Matt. 27,11–26; jfr BP 22/.b.). Bildmotivet Daniel i lejongropen finns dock inte på detta blad utan en liknande scen återfinns i BP 31/.l., där samma händelse i GT åter tas upp, men ur ett annat typologiskt perspektiv, denna gång med räddandet av Daniel som förebild för scenen där Jesus visar sig för Maria Magdalena. "På kungens befallning hämtades nu Daniel och kastades i lejongropen. Kungen sade till honom: 'Den gud som du ständigt dyrkar må rädda dig!' - Tidigt i gryningen steg han upp och skyndade sig till lejongropen. Då han närmade sig gropen ropade han på Daniel med ängslan i rösten: 'Daniel, du den levande Gudens tjänare! Har den gud som du ständigt dyrkar kunnat rädda dig från lejonerna?' Då hörde kungen Daniels röst: 'Konung, må du länge leva! Min gud har sänt sin ängel. Han stängde till

gapet på lejonerna och de gjorde mig ingen skada. Jag har befunnits vara oskyldig inför Gud, och jag har inte heller gjort något ont mot dig, konung.' - På kungens order lät man sedan hämta de män som hade angett Daniel och kastade dem med barn och hustrur i lejongropen. Innan de hade nått gropens botten störtade sig lejonerna över dem och slet dem i stycken." (Dan. 6,16, 19–22,24)

a) **Legitur quod populus Babilonicus eum damnauerunt.**

b) **Gens hec crudelis facit in mortem Danielis.**

a) **Det står att läsa att det babyloniska folket dömde honom.**

b) **Detta grymma folk traktar efter Daniels död.**

Text a) är ett parafraaserat och starkt förkortat sammandrag av *lectio* 2 i BP 22/.b., där den förebådar Jesu förhör inför Pilatus och går tillbaka på Vulg. Dan. 14,27–31. Text b) är en leoninsk hexameter hämtad från samma blad i BP och har alltså samma typologiska innebörd som ovanstående text.

III:10 Profetbrösbild

Till höger i motivet ses även

9c. Profeten Habackuk som kommer med mat (Tillägg till Dan. C 33–39; SHS Cap. XXVIII).

c) **Abacuc propheta**

c) **Profeten Habackuk**

Därunder i svicklarna ser vi ytterligare två profeter hämtade från BP till vänster

10. Profetbrösbild.

(Isa) V: Ve qui dicunt malum bonum et bonum malum.

Jesaja, 5. kap.: Ve dem, som kallar ont för gott och gott för ont.

III:11 Profetbrösbild

Texten är hämtad från BP 22/.b., där den förebådar Jesu förhör inför Pilatus och uppges vara citerad ur Vulg. Jes. 5, där texten i v. 20 lyder: *Vae qui dicitis (!) malum bonum, et bonum malum* (Jfr Bibel 2000: Ve dem som kallar ont för gott och gott för ont).

11. Profetbrösbild.

Prouerbia XVIII: Accipere persona(m) impii in iudicio non est bonum.

Ordspråksboken kap.18: I ett domslut är det illa att ta hänsyn till brottslingens person.

Texten är hämtad från BP 22/.b., där den förebådar Jesu förhör inför Pilatus och är ett ordagrant citat från Vulg. Prov. 18,5.

Ill:12 Abraham och Isak som går till offret

Överst i valvets norra kappa möts vi av det gammaltestamentliga motivet

12. Abraham och Isak som går till offret (1 Mos. 22,5–19; jfr BP 24/.d.), typologisk förebild för Jesu korsbärande (Joh. 19,17; jfr BP 24/.d.). "Abraham tog veden till brännoffret och lät sin son Isak bära den. Självtog han elden och kniven och så gick de båda tillsammans." (1 Mos. 22,6)

- a) **Ligna ferens, Christe, te presignat puer iste.**
 a) **Den pojke, som bär denna ved, förebådar dig, Kristus.**
 b) **Isac**

Text a) (leoninsk hexameter) är hämtad från BP 24/.d., där den förebådar Jesu korsbärande.

Ill:13 Elisha hånas av en skara pojkar i Betel

Därunder till vänster återfinns

13. Elisha som hånas av en skara pojkar i Betel. Dessa drabbas av Guds vrede och äts upp av björnar (2 Kon. 2,23–25; jfr BP 23/.c.), typologisk förebild för Jesu törnekröning (Mark. 15,16–19). "Från Jeriko gick Elisha upp till Betel. När han var på väg dit kom en hop småpojkar ut från staden och gjorde narr av honom. 'Ge dig iväg, flintskalle!' ropade de. 'Ge dig iväg, flintskalle!' Elisha vände sig om såg på dem och förbannade dem i Herrens namn. Då kom två björnhonor fram ur skogen och rev ihjäl fyrtyotvå av barnen." (2 Kon. 2,23–24)

a) **Cum Heliseus descendit in montem pueri subsanauerunt eum.**

b) **Percutit ira Dei derisores Helisei.**

a) **När Elisha gick upp på berget förhånade pojarna honom.**

b) **Guds vrede drabbar dem som hånar Elisha.**

Text a) är ett parafraiserande och starkt förkortat sammandrag av *lectio* 2 i BP 23/.c., som förebådar Jesu

Ill:14 Noas skam

törnekröning och har sitt ursprung i Vulg. 4. Reg. 2,23–25. Text b) är en leoninsk hexameter som är hämtad från samma blad i BP.

och till höger

14. Noas skam (1 Mos. 9,20–25; jfr BP 23/.c.), typologisk förebild för Jesu törnekröning (Mark. 15,16–19; jfr BP 23/.c.). "Noa var åkerbrukare, han var den förste som anlade en vingård. När han drack av vinet blev han berusad och låg naken i sitt tält. Och Ham, Kanaans far, såg sin far ligga där blottad och gick ut och berättade det för sina bröder. Då tog Sem och Jafet en mantel, lade den på sina axlar och gick baklänges in och höljde över sin far; de vände bort ansiktet, så att de inte skulle se sin far blottad." (1 Mos. 9,20–23)

Nuda verenda vidit patris dum Cam melle ridit.
När Ham ser sin fars nakna blygd, skrattar han hånfullt.
 Texten (leoninsk hexameter) är hämtad från BP 23/.c. Prosodin i versen ger vid handen att *vidit* felaktigt använts

Ill:15 Profetbrösbild

för *videt* och det redan i BP, ett fel som sedan ej upptäckts utan förts vidare till språkbandet. Målaren/skrivaren har sedan, förmodligen för att rädda det leoninska rimmet, ändrat *ridet* till *ridit*, en form som är grammatiskt otänkbar.

Därunder i svicklarna möter oss åter två profeter hämtade från BP till vänster

15. Profetbrösbild.

(O) vos omnes qui transitis, precor, attendite et videte!

O, ni alla som går förbi, var vänliga att ge akt och se!

Läsningen av orden *transitis* och *precor* är osäker. Den förmodade texten: *transtis per viam* (går förbi på vägen; CAO 4095), återfinns i BP 26/.f., där den utgör en profetutsaga för Jesu sidosår, ett citat som i sin tur är ordagrant hämtat från Vulg. Lam. 1,12.

III:16 Profetbrösbild

och till höger

16. Profetbrösbild.

David: Omnes videntes me et deriserunt (me).

David: Alla, som såg mig, gjorde narr av mig.

Ordet *et* är i denna kyrka felaktigt tillagt. – Texten är hämtad från BP 23/c., där samma text står som profetsaga för Törnekröningen och ytterst kommer från Vulg. Ps. 21,8 (Bibel 2000, Ps. 22,8: Alla som ser mig gör narr av mig).

III:Södra väggen 1 Fragmentarisk figurscen och 2 Jesus uppväcker Lasaros

På södra väggen i travé III ses till vänster

1. En fragmentarisk figurscen.

och till höger

2. Jesus som uppväcker Lasaros (Joh. 11,1–44; jfr BP 11/l).

a) **(Domine, si fuisses hic, frater) meus non (fuisset mortuus.)**

b) **(Resurge)t frater tuus.**

a) **(Herre, om du varit här) skulle min (bror) inte (ha varit död.)**

b) **Din bror (kommer att uppstå).**

Texten i det tvåradiga språkbandet är ytterst fragmentarisk, men ändå så substantiell att den tillåter komplettering från Vulg. Joh. 11,21, 23 (Jfr Bibel 2000). Texten låter förmoda att det rör sig om dialogen mellan Lasaros syster Marta och Jesus i samband med Lasaros uppväckande.

III:Norra väggen 1 Tillfångatagandet av Jesus

På norra väggen i Travé III återges ovanför fönstret

1. Tillfångatagandet av Jesus (Matt. 26,47–56), hopkomponerat med Malkos-episoden (Joh. 18,10; jfr BP 21/.a.) och Jesus inför översteprästen Kajafas (Matt. 26,57–68; jfr Joh. 18,12–24; jfr BP 16/q). T h över en av figurerna finns ett språkband.

Cafias

Cafias, dvs. Kaifas (Kajafas), översteprästen.

och därunder till vänster

2. Petri förnekelse (Matt. 26,69 ff; Mark. 14,66 ff; Luk. 22,54 ff; Joh 18,16 ff).

Et tu ex ill(is es).

Du är också en av dem.

Målningen är, liksom språkbandet, fragmentarisk, men av texten återstår så mycket att det framgår vilket motiv som framställs. Texten bör härröra från det tillfälle i denna

III:Norra väggen 2 Petri förnekelse

scen då Petrus för tredje gången påstås höra till Jesu följe. Episoden skildras i alla fyra evangelierna men skiljer sig åt i detaljer. I Vulg. Matth. 26,73 formuleras detta avgörande yttrande på följande sätt: ... *accesserunt, qui stabant, et dixerunt Petro: Vere tu ex illis es.* (Bibel 2000: ... kom de som stod där fram till Petrus och sade: ”Visst är du också en av dem.”). Något direkt citerat svar från Petrus anges ej. – I Vulg. Marc. 14,70: ... *qui astabant, dicebant Petro: Vere ex illis es.* (Bibel 2000: ... sade de som stod där till Petrus: ”Visst är du en av dem ...”). På detta svarar Petrus i vers 71: *Quia nescio hominem istum, quem dicitis.* (Bibel 2000: ”Jag känner inte den där mannen som ni talar om!”). I Vulg. Luc. 22,58 utgör motsvarande yttrande däremot det andra påståendet i episoden: *Et post pusillum alius videns eum, dixit: Et tu de illis es. Petrus vero ait: O homo, non sum.* (Bibel 2000: Strax efteråt fick en annan syn på honom och sade: ”Du hör också till dem.” Petrus sade: ”Nej, det gör jag inte.”) – I Vulg. Joh. 18,25 likaså: *Numquid et tu ex discipulis eius es?* (Bibel 2000: ”Hör inte du också till hans lärjungar?”). Och Petrus svarar: *Non sum.* (”Nej, det gör jag inte.”) – Texten är fragmentarisk, men verkar vara en kontamination av element från Matteus- och Lukas-evangelierna och bör därför kunna kompletteras som ovan.

III:Norra väggen 3 Profet med språkband

III:Norra väggen 4 Profet med språkband

På valvanfang mot väst

3. Profet med språkband.

...m...

Texten är i stort sett utplånad och erbjuder inga uppenbara tolkningsmöjligheter.

och på valvanfang mot öst likaså

4. Profet med språkband.

Texten är utplånad.

III:Norra väggen 5 Profet med språkband

På pilaster mot öst finns ytterligare

5. Profet med språkband

Texten är utplånad.

Båge mellan III och IV - Rosett med språkband (söder)

På valvbågen mellan Travé III och IV

Rosett med språkband (söder).

Texten är fragmentarisk, men bör ha varit en del av en Credo-svit.

Båge mellan III och IV - 1. Hund med ranka (norr)

På valvanfang på båge mellan T III och IV

1. En hund vars svans utgör början av en ranka (norr).

Pilaster mellan III och IV - 2. Profet med språkband (norr)

På pilastern mellan Travé III och IV

2. Profet med språkband (norr).

...mei...

Texten är i stort sett utplånad och erbjuder inga uppenbara tolkningsmöjligheter.

IV:1 Maria Magdalena i hänryckning buren av änglar

IV:2 Saulus som omvänds och blir Paulus

Travé IV

I valvets östra kapp finns som huvudmotiv

1. Maria Magdalena i hänryckning buren av änglar
(Pegelow 2006 s. 180 ff; Legenda Aurea s. 355–364).

Därunder i svickeln till vänster

2. Saulus som omvänds och blir Paulus (Apg. 9,4–5; Pegelow 2006 s. 218 ff; Legenda Aurea s. 125–128).
"Men när han på sin resa närmade sig Damaskus omgavs han plötsligt av ett bländande ljussken från himlen. Han föll till marken och hörde en röst som sade till honom: `Saul, Saul, varför förföljer du mig? Han frågade: `Vem är du, herre?' - `Jag är Jesus, den som du förföljer. Stig upp och gå in i staden, så får du veta vad du skall göra.'" (Apg. 9,3–6)

Saule, Saule, quit me persequeris?

Saul, Saul, varför förföljer du mig?

Texten är hämtad från Vulg. Act. 9,4.

IV:3 Ruben vid brunnen

I svickeln till höger återfinns det gammaltestamentliga motivet

3. Ruben vid brunnen, där han söker efter sin bror Josef (1 Mos. 37,29–30; jfr BP 30/.k.), typologisk förebild för kvinnorna vid graven (Matt. 28,1–5; jfr BP 30/.k.). "När Ruben kom tillbaka till brunnen upptäckte han att Josef inte var där. Då rev han sönder sina kläder och återvände till bröderna. 'Pojken är borta', ropade han, 'vad skall jag ta mig till?'. (1 Mos. 37,29–30)

Ruben sublatum puerum timet esse necatum.
Ruben fruktar att pojken, som är försvunnen, har dödats.

Texten (leoninsk hexameter) är hämtad från BP 30/.k., där den utgör en typologisk förebild för kvinnorna vid graven.

IV:4 Jesus som frestas av djävulen att göra stenar till bröd

Överst i södra valvkappan

4. Jesus som frestas av djävulen att göra stenar till bröd (Matt. 4,1–11; jfr SHS Cap. XIII; jfr BP 10/k). "Då kom frestaren och sade till honom: 'Om du är Guds son, så befall att de här stenarna blir bröd.' Jesus svarade: 'Det står skrivet: Människan skall inte leva bara av bröd, utan av varje ord som utgår ur Guds mun.'" (Matt. 4,3–4)

Si filius deis, dic ut lapides panes fiant.
Om du är Guds son, så befall att stenarna skall bli till bröd.

Texten är, förutom det här i språkbandet felaktiga *deis* för *dei es* och det uteslutna ordet *isti* efter *lapides*, ett ordagrant citat ur Vulg. Math. 4,3, ett citat som också förekommer såväl i *lectio* 2 i BP 10/k som i BPL 14/o, inkorporerat i det centrala motivet där. Denna text jämte texterna till övriga Jesu frestelser finns även i SHS Cap. XIII.

IV:5 David återvänder i triumf med Goljats huvud

Därunder till vänster

5. Återvänder David i triumf med Goljats huvud (1 Sam. 17,54; 18,6–7; jfr BP 14/o), typologisk förebild för Jesu intåg i Jerusalem (Matt. 21,1–11; jfr BP 14/o). "Då hären kom tillbaka efter att David hade dödat filistén gick kvinnorna i Israels alla städer ut för att titta, och danserskor mötte kung Saul med glädjerop och tamburiner och tresträngade lyror. De jublande kvinnorna sjöng: Saul har slagit tusen, David tio tusen." (1 Sam. 17,54; 18,6–7)

Hostem qui strauit strauit ladatur carmine Davit. David, som slog fienden, prisas med sång.

Texten (leoninsk hexameter) är hämtad från BP 14/o, där den ackompanjerar en typologisk förebild för Jesu intåg i Jerusalem. Ordet *strauit* har av misstag fördubblats. Följden har blivit att ordet *laudatur* har måst förkortas synnerligen kraftigt och skrivs *la-* med *ur-*förkortning över raden. Namnet *David* har hamnat utanför språkbandet. *Ladatur* variant till *laudatur*, jfr *Agustinus* för *Augustinus* (Härkeberga). Samma vers men med *hostem* utbytt mot *Golliam* förekommer i T II va 13 här i kyrkan.

IV:6 Salomos dom

Till höger därom återges

6. Salomos dom (1 Kung. 3,16–28; jfr BP 37/.r.), typologisk förebild för Yttersta domen (Matt. 25,31–46; jfr BP 37/.r.). "Då sade han /Salomo/: 'Den ena säger: Det är min son som lever och din som är död. Den andra säger: Nej, det är din som är död och min som lever.' Och kungen sade: 'Räck mig ett svärd!' När man kom med svärdet sade kungen: 'Hugg det levande barnet mitt itu och ge hälften åt den ena och hälften åt den andra!' Då sade hon som var mor till den levande pojken – ty kärleken till sonen överväldigade henne: 'Herre, ge honom hellre åt henne, döda honom inte!' Den andra sade: 'Nej, ingen av oss ska ha honom. Hugg till!' Då befälde kungen: 'Ge det levande barnet åt kvinnan här. Döda honom inte. Det är hon som är hans mor.'" (1 Kung. 3,23–27)

Dicat (nunc iuste: dandus matri puer iste). Nu skall han rättmätigt avgöra att denne pojke skall ges till sin mor.

Texten (leoninsk hexameter) är mycket svårt skadad och här kompletterad efter BP 37/.r., där den ackompanjerar en typologisk förebild för Yttersta domen.

IV:7 Profetbröståbild

I vänstra svickeln därunder

7. Profetbröståbild.
Texten är utplånad.

och i den högra

8. Syndafallet med krönt orm (1 Mos. 3; jfr BP 10/k),
typologisk förebild för Jesus som frestas av djävulen
(Matt. 4,1–11; jfr BP 10/k).

a) **Serpen(s vicit A)d(am: vetitam sibi sugeret
escam).**

a) **Ormen besegrade Adam, så att denne intog den
förbjudna frukten.**

b) **Ewa**

c) **Adam**

Text a) är fragmentarisk och har här supplerats efter
den leoninska hexameter i BP 10/k som ackompanjerar
motivet Syndafallet, en typologisk förebild till Jesus
frestas. Översättningen utgår från denna text. – Valet av
ordet *sugeret* i BP är påfallande; det ursprungliga verbet

IV:8 Syndafallet med krönt orm

har varit *sugerit*, att döma av *Biblia pauperum* i Cod.
Pal. Lat. 871 (red. K.-A. Wirth, München 1982, s. 59).
Översättningen blir med detta verb: Ormen besegrade
Adam: han erbjöd honom den förbjudna frukten.

IV:9 Mikael vid själavägningen (Bild: Raä, Målningen finns bakom orgeln)

I västra valvkappan ser vi som huvudmotiv

9. Mikael vid själavägningen (Pegelow 2006 s. 198; Legenda Aurea s. 578–586; jfr Job 31,6; Dan. 5,27).

Sanc(tus) Michael

Ur djävulens vågskål hänger ett språkband med ett par otydbara bokstavsfragment.

IV:10 Abels offer

Därunder till vänster återges först

10. Abels offer (1 Mos. 4,4). Abel ses som symbol för Kristus, men även för Kyrkan. "Abel frambar också en gåva och offrade de fetaste delarna av de förstfödda djuren i sin hjord. Herren såg med välvilja på Abel och hans gåva men inte på Kain och hans gåva..." (1 Mos. 4,4–5)

Abel

IV:11 Job som gisslas av djävulen

därefter

11. Job som gisslas av djävulen (Job kap. 1–2). (i trappan upp till läktaren.)
Enligt SvK s. 101 har språkbandets text inletts med orden *Job te...*

och därunder

12. Dödens schackspel (I trappan upp till läktaren).
(*Jak spelar tik mat*)
Texten är numera utplånad, men här har enligt tidigare uppteckningar (Hans Hildebrand i ATA:s handteckningssamling) stått: *Jak spelar tik mat*. Detta kan jämföras med språkband till motsvarande träsnitt från 1400-talets Tyskland. I ett träsnitt som finns i Königsberg kan man läsa: *Syd op u hoede ic segghe u dat/Als ic ustake*

IV:12 Dödens schackspel

soe sydy mat. (Handbuch der Holz- und Metallschnitte der XV. Jahrhunderts, Leipzig 1927, Band IV, s. 64.) I ett annat verk finns samma text återgiven på modern tyska: Seid auf Eurer Hut, ich sage Euch das, Wie ich verstehe, so seid Ihr matt. (Holzschnitte aus öffentlichen Bibliotheken Norddeutschlands, red. P. Heitz, Strassburg, 1923, s. 6). Intressant är att medan döden i den tyska texten använder tilltalsordet u, alltså Ni, använder samme potentat i Täby kyrka det mycket mer ringaktande dik, alltså dig.

IV:13 Kains offer

I den högra svickeln finner vi

13. Kains offer (1 Mos. 4,3–5). Kain ses som typologisk förebild för Synagogan.

Kain

IV:14 Avner som dödas av Joab

Överst i södra valvkappan återges det gammaltestamentliga motivet

14. Avner som dödas av Joab (2 Sam. 3, 27; jfr BP 21/a.), typologisk förebild för Judaskyssen (Matt. 26,47–50; jfr BP 21/a.).

Aloquitur blanda ioab hunc perimitque nephande.

Joab talar insmickrande med honom, men dödar honom skändligen.

Texten (leoninsk hexameter) är hämtad från BP 21/a. *Aloquitur* stavningsvariant till *alloquitur*, *blanda* för förväntat *blande*, vilket krävs av det leoninska rimmet; samma fel i BP.

IV:15 Mannaregnet i öknen

IV:16 Mose slår vatten ur klippan

Därunder till vänster kan vi studera

15. Mannaregnet i öknen (2 Mos. 16,4 ff; jfr BP 18/s), typologisk förebild för Nattvardens instiftande (Matt. 26,26–29; jfr BP 18/s).

Panem de celo prestitisti illis.

Från himlen bjöd du dem ett bröd.

Texten är hämtad från BP 18/s och utgör där en profetutsaga för Nattvarden. Denna text är i sin tur ett förkortat citat ur Vulg. Sap. 16,20 vars andra led i sin helhet lyder: *Et paratum panem de caelo praestitisti illis sine labore* (Jfr Bibel 2000, Salomos vishet 16,20: Från himlen bjöd du dem ett bröd som var färdigt att ätas utan besvär för dem). Noteras bör att samma citat finns som profetutsaga i T IV va 17.

och till höger

16. Mose slår vatten ur klippan (2 Mos. 17,5–6; jfr BP 26/.f.), typologisk förebild för den korsfäste Jesus Kristus genomborrad med lans och med blod och vatten strömmande ur såret (Joh. 19,34; jfr BP 26/.f.) och därmed också indirekt en förebild för dopet.

Est sacramentum Christi dans petra fluentem.

Klippan som avger vatten, är Kristi sakrament.

Texten (leoninsk hexameter) är hämtad från BP 26/.f. Ordet *sacramentum* ger vid handen att *fluentem* och ej det grammatiskt omöjliga *fluentem* är det förväntade rimordet. Det är dock ett fel som finns redan i BP och okritiskt övertagits därifrån.

IV:17 Profetbrösbild

Därunder i svicklarna möter oss åter två profeter hämtade från BP till vänster

17. Profetbrösbild.

(S)apientie: Panem de celo presstitisti illis.

Salomos vishet: Du bjöd dem bröd från himlen.

Texten är hämtad från BP 18/s och utgör där en profetutsaga för Nattvarden. Denna text är i sin tur ett förkortat citat ur Vulg. Sap. 16,20. (Noteras bör att samma citat finns i T IV va 15.)

IV:18 Profetbrösbild

och till höger

18. Profetbrösbild av David (Ps. 78,25).

a) **Pan(em) ange(lorum manducavit homo).**

b) **(Da)vit propheta**

a) **Änglars bröd fick människan äta.**

b) **Profeten David**

Texten är skadad och supplerad från citatet ur Vulg. Ps. 77,25 (Bibel 2000: Ps. 78,25) i BP 18/s, där den är en profetutsaga för Nattvarden (Matt. 26,26–29).

IV:Jesse rot

På södra väggen i travé IV ses

Jesse rot, dvs. profeter och Jesu anfäder framställda i ett "stamträd". (Svårt skadad; Jesaja 11,1 f; Rom. 15,12; jfr BPL 1/A, SHS Cap. IV). För Jesu samtliga förfäder se Matt. 1,1–17. Motivet utgör en typologisk förebild för Marias födelse (jfr SHS Cap. IV; BPL 1/A).

IV:Profet med språkband

På valvanfang mot öst finns

Profet med språkband.

... **edific...**

IV:Lyckohjulet

På västra väggen syns

Lyckohjulet (fragment under motivet Syndafallet).

Regnabo.

Jag skall få makt.

Endast ett språkband är bevarat, men förmodligen har där funnits samma leoninska hexameter, uppdelad på fyra språkband, som förekommer vid de flesta manifestationer av detta motiv: *Regnabo. Regno. Regnavi. Sum sine regno.* (Jag skall få makt. Jag har makt. Jag hade makt. Jag är utan makt.)

Livshjulet – eller Lyckans hjul eller Ödets hjul – med tillhörande leoninsk hexameter tillhör senmedeltidens dödsmotiv och illustrerar hur högmod går före fall.

IV:Kristi intåg i Jerusalem

På norra väggen ser vi

Kristi intåg i Jerusalem (fragment).

IV:Profet med språkband

På valvanfang mot nordost återfinns

Profet med språkband.

... et ei...

Texten är i stort sett utplånad och erbjuder inga uppenbara tolkningsmöjligheter.

IV:Antonius

På valvanfang mot nordväst möter oss

S. Antonius (Pegelow 2006, s. 26; Legenda Aurea s. 99–103).

Vapenhuset innehåller äldre målningar.

Ordförklaringar

Travé

Ett valvfält med tillhörande bågar och pelare

Svickel

Det triangulära partiet mellan två bågar

Valvkappa

Det kupiga fältet mellan bågar och valvribbor i ett valv

Språkband

De textremsor som förekommer i medeltida kyrkomålningar

Biblia pauperum (De fattigas bibel)

En bildbibel sammanställd av en benediktinmunk på 1200-talet. Till en serie nytestamentliga bilder fogades två parallellbilder ur Gamla testamentet. Upplagor från 1400-talet i träsnittstryck som förlagor för det senmedeltida kalkmåleriet

Speculum humanae salvationis (Den mänskliga frälsningens spegel)

En av medeltidens mest kända böcker. I den finns sammanställningar av bilder ur Gamla och Nya testamentet bredvid varandra

Albertus Pictor

Kort biografi

Albertus Pictor, Albertus Ymmenhusen, Albrekt Målare eller Albrekt Pärstickare (ca 1440-1509) kom från Tyskland, från en ort Immenhausen, efter vilken han också tagit ett av sina tillnamn. Denna stad kanske kan identifieras med det nutida Immenhausen ett par mil norr om Kassel, men det fanns också andra orter med detta namn. I bevarade svenska källor nämns Albertus för första gången när han upptas som borgare i Arboga 1465. Åtta år senare, år 1473, omtalas han i Stockholm i samband med giftermålet med Johan Målares änka Anna. Albertus övertog dennes verkstad och löste även ut deras barns arvslott i parets stenhus vid Norreport.

Under de följande decennierna kallas han i Stockholms handlingar ibland målare, ibland pärlstickare (d.v.s. brodör) – han bedrev alltså två yrken, att döma av huvudstadens skattelängder med stor framgång. År 1507 uppges Albertus vara sjuk i det att hans hustru Anna måste företräda honom i en rättssak. Men följande år kunde han själv närvara i rådhusrätten när samma ärende behandlades.

I juni 1509 omnämns i Helga Lekamens gilles handlingar att Albrekt Målare fick ett arvode för att ha spelat orgel vid gilletts begravningsmässa i Storkyrkan. Han bör då ha varit omkring 70 år gammal. Detta år finns hans namn inte längre upptaget i skattelängden, och han har förmodligen gått ur tiden senare under året.

Albertus Pictor har tillsammans med sin verkstad målat drygt 30 kyrkor i Mälarregionen, såvitt vi nu vet. Dessutom har Nederluleå kyrka, som på medeltiden tillhörde ärkestiftet, målningar som emanerar från hans verkstad. Kalkmålningarna i Härkeberga och Täby, två av hans bäst bevarade målningssviter, omfattar ca 600 kvadratmeter. Hans samlade produktion – som också omfattar ett okänt antal honom tillskrivna skrudar broderade med figurer och dekorativa mönster – uppvisar en förkrossande kvantitet och en imponerande kvalitet. Detta gör Albertus Pictor till en av de största i svensk konsthistoria.

Christina Sandquist Öberg

Förklaringar till texten

Vad gäller den, såvitt möjligt fullständiga, dokumentationen och analysen av Albertus Pictors bildvärld och de språkband som åtföljer målningarna måste användaren, hela tiden vara medveten om gällande förutsättningar: Det är fråga om ett ofullständigt bevarat material, som under nyare tiden stundom överkalkats, stundom restaurerats, ibland i flera omgångar, och detta med större eller mindre framgång.

Uppläggningsen är följande:

I Motivanalyserna redovisas i angiven ordning och följs av hänvisningar, först till Bibeln (Bibel 2000) och därefter till BP och, där så syns motiverat, även till annan relevant litteratur.

II Textutgåvan har integrerats i motivanalyserna. Därvid har språkbanden återgivits i kursiv stil och principiellt i oförändrat skick gentemot originalen, med nedan angivna modifieringar:

1. Förkortningar har upplösts och anges med rak stil.
2. Ofullständig text har såvitt möjligt supplerats från annan källa, varvid tillagda ord eller delar av ord satts inom parentes.
3. Fragmentarisk eller utplånad text, som inte kunnat restitueras, anges med tre punkter inom parentes.
4. Onöjaktigheter i texten anges med understrykning och behandlas i kommentaren.
5. Interpunktionen har i princip normaliserats till en syntaktisk sådan.
6. Bruket av stora och små bokstäver följer nutida svenskt bruk. – Ett undantag utgörs av adjektiv till ortnamn, som traditionellt stavas med stor bokstav i latinet.

III Översättningen följer principiellt den traderade texten till språkbanden, med nedan angivna modifieringar.

1. Översättningen avser principiellt den traderade texten, även där denna är onöjaktig. Detta anges i kommentaren i varje enskilt fall och åtföljs där av en översättning efter den förväntade texten. I bibelcitat följs i princip den på de hebreiska och grekiska grundtexterna byggande Bibel 2000, utom i de fall en avvikande text i den för Albertus Pictor aktuella latinska bibelöversättningen Vulgata kräver annan översättning.
2. Är grundtexten alltför svårt korrupt (som i fallet *Celitus effectus Elia pre area vectus*) ges en översättning efter den emenderade texten.

IV Kommentaren, som följer under varje par med text och översättning, har som primärt mål att i möjligaste mån genom rättelser av grammatiska och sakliga fel återskapa den ursprungligen avsedda texten till varje språkband och att presentera en härpå byggande tolkning. Hänvisningar ges i förekommande fall till Vulgata, *Corpus Antiphonarium Officii*, *Antiphonale Missarum Sextuplex* och de relevanta stiftens medeltida liturgiska handböcker.

1. Källhänvisningar till språkbanden ges i de fall det bedömts behövt med utgångspunkt i själva texten.
2. Om korrigerade översättningar se ovan, Översättningen.
3. Bibelhänvisningar till grundtexterna ges av praktiska skäl till *Biblia Sacra iuxta Vulgatam Clementinam*, ed. A. Colunga, L. Turrado, 7. uppl. Madrid 1985, med de där s. XXIX angivna förkortningarna och i huvudsak med dess interpunktion

Referenser

AMS = Antiphonale Missarum Sextuplex, ed. Hesbert, R.-J., 1935 Bryssel.

Bibel 2000 = Bibeln, 2001. Svenska Bibelsällskapet, svensk översättning, Stockholm.

Biblia Pauperum (=BP blocktryck), Billedbibelen fra Middelalderen, Med indledning og oversaettelse af K. Banning. (1984) 1991. Köpenhamn;

Biblia Pauperum (=BP blocktryck), A Facsimile and Edition, ed. A. Henry. 1987. Aldershot.

Biblia sacra iuxta Vulgatam Clementinam. Nova editio, ed. A. Colunga, L. Turrado. Septima editio. 1977. Madrid.

BP = Biblia Pauperum.

CAO = Corpus Antiphonarium Officii, Vol. III - IV, ed. Hesbert, R.-J., 1968-1970 Rom.

Cornell, H., Wallin, S. 1972. Albertus Pictor, Sten Stures och Jakob Ulvssons målare. Stockholm.

Jacobus de Voragine, The Golden Legend. Translated and Adapted from the Latin by G. Ryan and H. Ripperger. 1948. NY, London, Toronto.

Legenda Aurea se Jacobus de Voragine.

Melin, P. 2006. Fåfångans förgänglighet. Allegorin som livs- och lärospiegel hos Albertus Pictor. Stockholm.

Melin, P. 2008. Albertus Pictor- målare av sin tid, I. Bilder i urval samt studier och analyser. Stockholm.

Pegelow, I. 2006. Helgonlegender i ord och bild. Stockholm.

Sandquist Öberg, C. 2007. Inspiration till explikation. En pedagogisk funktion hos Albertus Pictors språkband, i Öberg, Kihlman, Melin 2007, 171-182. Stockholm.

Sandquist Öberg, C. 2008. Albertus Pictor – målare av sin tid, II. Samtliga bevarade motiv och språkband med kommentarer och analyser. Stockholm.

SHS = Speculum Humanae Salvationis.

Speculum Humanae Salvationis. Vollständige Faksimil-Ausgabe des Codex Cremifanensis 243 des Benediktinerstifts Kremsmünster, Ed. und Kommentar Neumüller, Willibord, O.S.B. 1972. Graz.

Speculum Humanae Salvationis Being a Reproduction of an Italian Manuscript of the Fourteenth Century, Described and Prefaced by M. R. James, with a Discussion of the School and Date by B. Berenson. Printed for Private Circulation at the University Press by J. Johnson 1926.

Vulg.: se Biblia sacra ed. A Colunga, L. Turrado. 1977, Madrid.

Öberg, Kihlman, Melin 2007. = Den mångsidige målaren – Vidgade perspektiv på Albertus Pictors bild- och textvärld. Föredrag från ett symposium vid Stockholms universitet oktober 2005, red. Öberg, J., Kihlman, E., Melin, P. Stockholm.

